

Het geslacht *Parietaria* L. in Nederland, 2

door

J. MENNEMA (Rijksherbarium, Leiden)

en

S. SEGAL (Hugo de Vries-laboratorium, Amsterdam)

In een vorig artikel (MENNEMA & SEGAL, 21) werd uiteengezet, dat de konstante verschillen tussen *Parietaria officinalis* L. en *P. judaica* L. moeten worden gezocht in organen, die enkele mm groot zijn. De met het blote oog beter waarneembare organen, zoals stengel en blad, vertonen vaak een niet geringe variabiliteit, waardoor vormen van de ene soort duidelijk in habitus kunnen convergeren naar de andere soort. Dit was voor enige auteurs aanleiding om het bestaan van twee aparte soorten te ontkennen.

Taxonomie.

In 1857 voegde WEDDELL (35) beide soorten samen tot *P. officinalis* L. en onderscheidde twee variëteiten, var. *erecta* (Mert. & Koch) en var. *diffusa* (Mert. & Koch). Daarnaast handhaafde hij de naam *P. judaica* L. voor een soort, die alleen in ZW.-Azië en niet in Europa zou voorkomen. Ten aanzien van de beide Europese taxa namen ASCHERSON & GRAEBNER (1) in 1911 zijn zienswijze over, zij het met enige aarzeling en

onder invoering van een ouder synoniem voor var. *diffusa*, nl. var. *ramiflora* (Moench).

In de laatste decennia vindt het standpunt van Weddell aanhang bij JANCHEN (13) en PACLT (24, 25 en 26). Paclt gaat zelfs zo ver, dat hij de vertakte *P. judaica* de najarsvorm en de onvertakte, rechttopstaande *P. officinalis* de voorjaarsvorm noemt. De konstante verschillen zoals het al of niet vergroeid zijn van de schutbladen der schichtbloemen, het al of niet verlengen van de schichtbloemdekken om de vrucht na de bloei, het verschil in grootte van de nootjes en in chromosoomgetallen, noemt hij echter nergens. Evenals Weddell, Ascherson & Graebner en Janchen heeft ook Paclt zich laten verleiden om zijn mening uitsluitend te baseren op habitus-kenmerken.

Cultuurproeven met beide soorten gaven SCHOLZ (29) de overtuiging, dat de overgang van *P. officinalis* („status vernalis”) naar *P. judaica* („status autumnalis”) niet bestaat en dat de beide *Parietaria*'s twee aparte soorten zijn. Bovendien noemt Scholz de morfologische verschillen in de bloeiwijze konstant; hij laat echter een beschrijving van deze verschillen achterwege. Verder merkt hij op, dat de door Paclt onder de naam *P. judaica* uit Slowakije vermelde planten niet overeenstemmen met exemplaren van deze soort uit het Rijndal. De foto's, die PACLT (25) ter illustratie van deze seizoensveranderingen in zijn artikel opneemt, maken het ons duidelijk dat hij alleen *P. officinalis* onder ogen heeft gehad en *P. judaica* blijkbaar niet kent.

Ten aanzien van de taxonomische waardering zijn ook wij van mening, dat op grond van de genoemde konstante verschillen (MENNEMA & SEGAL, 21), alsmede van de hierna te behandelen verschillen in oecologie en verspreiding, de beide in Nederland voorkomende taxa van het genus *Parietaria* als aparte soorten moeten worden beschouwd.

Ook nomenclatorisch gezien is de verwarring niet gering. Lange tijd heeft men de voorkeur gegeven aan de namen van MERTENS & KOCH (22), *P. erecta* en *P. diffusa*, ten einde te ontkomen aan de vraag, wat Linnaeus onder de namen *P. officinalis* en *P. judaica* heeft verstaan. Later werd door vele auteurs de triviale naam *diffusa* vervangen door het oudere synoniem *ramiflora* Moench.

In de hedendaagse literatuur worden de namen *P. officinalis* L. en *P. erecta* Mert. & Koch, *P. ramiflora* Moench en *P. diffusa* Mert. & Koch veelvuldig gebruikt. Het gebruik van de laatste drie namen geeft geen aanleiding tot verwarring. Doch de triviale naam *officinalis* L. wordt niet alleen teruggevonden als synoniem voor *P. erecta* Mert. & Koch (LAWALRÉE, 17; HEGI, 9) en als soortnaam met het synoniem *P. erecta* Mert. & Koch (HYLANDER, 11; MALENDE, 20; INGERSLEV, 12), maar ook als soortnaam met de synoniemen *P. ramiflora* Moench en *P. diffusa* Mert. & Koch (JARMOLENKO, 14).

Daar de protoloog van LINNAEUS (18) bij *P. officinalis* geen uitspraak toelaat, moest een hernieuwd onderzoek van het type-materiaal in zijn herbarium uitwijzen, of de konstante verschillen in bloeiwijze uitkomst konden brengen in de nomenclatorische moeilijkheden. Het onderzoek aan de hand van foto's van het herbariummateriaal van Linnaeus gaf aanleiding te veronderstellen, dat de afwijkende opvatting van Jarmolenko onjuist was. Op dezelfde onderzochte foto staan twee exemplaren afgebeeld van de soort *P. judaica*, een kleinbladig en een grootbladig exemplaar, die niet alleen qua habitus sterke overeenkomsten vertonen met de muurvorm, resp. bodenvorm, die in ons land van de in de Nederlandse flora's als *P. ramiflora* vermelde soort onder meer zijn waargenomen te Deventer, Buren, Heenvliet en Sluis, maar bovendien is bij beide

exemplaren de verlenging van het bloemdek om de vrucht na de bloei duidelijk waarneembaar.

P. judaica is allereerst in 1756 beschreven door STRAND (33) en is later opgenomen in de tweede editie van de in 1763 verschenen *Species Plantarum*. De beschrijving van LINNAEUS (19, p. 1492: „foliis ovatis, caulibus erectiusculis, calycibus trifloris, corollis hermaphroditis: defloratis elongato-cylindricis”) kan uitstekend worden toegepast op het materiaal, dat bekend is onder de namen *P. ramiflora* Moench en *P. diffusa* Mert. & Koch. Daar *P. ramiflora* Moench een nomenclatorisch overbodig ingevoerde nieuwe naam voor *P. judaica* is — MOENCH (23) geeft nl. *P. judaica* L. als synoniem op — is Moenchs naam in ieder geval onwettig.

De exemplaren in de collectie van het Rijksherbarium, afkomstig uit het ZW.-Aziatische gebied, waar het door Strand onderzochte materiaal werd verzameld, stemden geheel overeen met de eerder beschreven kenmerken van *P. judaica*.

Ten einde meer zekerheid te hebben, dat ons onderzoek van de foto's van het Linneaanse herbarium de juiste resultaten had opgeleverd, verzochten wij Dr. W. T. Stearn te Londen het type-materiaal te vergelijken met de tekeningen van de schutbladen van de schichtbloemen en het de vrucht omsluitende bloemdek (MENNEMA & SEGAL, 21, fig. 2). Ook zijn mening is, „that *P. judaica* and *P. ramiflora* are the same”, zodat naast de soort *P. officinalis* L. (non sensu Jarmolenko) de thans als *P. ramiflora* Moench en *P. diffusa* Mert. & Koch bekende namen van de andere W.-Europese soort dienen te worden vervangen door de naam, die volgens de prioriteitsregel moet worden erkend: *P. judaica* L.

Hoe gemakkelijk in het begin van de vorige eeuw een naamsverandering kon plaatsvinden, maakt de *Flora Batava* (6, pl. 380) duidelijk: „Zij is door mij het eerst als inlandsch opgegeven onder den naam *Parietaria judaica* . . . Ik heb echter gemeend beter te doen om met Mertens en Koch thans den hier boven vermelden naam (= *P. diffusa*) te gebruiken, daar het woord *judaica* weinig te pas komt bij eene plant, die door geheel Europa zoo algemeen is als deze”.

Oecologie.

Een uitgebreide bespreking van de oecologie van beide soorten valt buiten het bestek van dit artikel. Hier zullen slechts enige algemene zaken aan de orde worden gesteld voor zover deze samenhangen met de morfologie van de beide soorten.

P. officinalis komt in W.-Europa vooral voor op enigszins beschutte, dikwijls min of meer beschaduwde plaatsen, bij voorbeeld langs of in struikgewas of langs muren en in dat geval bij voorkeur bij muren, die op het noorden zijn geëxposeerd. Meestal hebben de standplaatsen van *P. officinalis* een ruderaal karakter; zij zijn stikstof- en kalkrijk. De vegetatie-eenheid, waarin zij optreedt, wordt aangeduid als *Urtico-Parietarium* in de klasse *Artemisietea* (SEGAL, 30). In Midden- en ZO.-Europa treedt de soort echter faciesvormend op in bossen en waarschijnlijk is dat haar natuurlijke standplaats. De groeiplaatsen in heggen of in aangelegde bossen doen hieraan denken. PAULT (26) vermeldt het voorkomen van *Parietaria* in Slowakije in vloedbossen langs de Donau en in bepaalde beukenbossen en in de eerste editie van HEGI (8) is een foto opgenomen van een natuurlijke standplaats in een beukenbos bij Wenen.

P. judaica is in Europa sterk aan muren gebonden, maar in submediterrane en atlantische gebieden komt de soort ook zelden voor in rotsspleten. Blijkbaar heeft zij

secundair een optimaal milieu gevonden in de voegen van sterk verweerde, met kalkspecie gemetselde en van enigszins stikstofrijke humus voorziene muurspleten. In tegenstelling tot *P. officinalis* kan *P. judaica*, daar zij voorkomt op muren die op het zuiden zijn geëxponeed, aanzienlijke variaties in temperatuur en een vrij langdurige, lage relatieve vochtigheid verdragen. De soort treedt vaak op tezamen met o.m. *Linaria cymbalaria*, *Asplenium ruta-muraria* en *Tortula muralis*, alle kenmerkende soorten van het verbond Tortulo-Linarion van de klasse Asplenieta rupestris (SEGAL, 30); de vegetatie is verwant aan het mediterrane „Parietarium murale”. Deze gemeenschap van *Parietaria judaica* is in ons land vooral goed ontwikkeld in het Fluviaatiele district.

Zoals eerder werd opgemerkt, komen van beide soorten vormen voor die intermediaire habitus-kenmerken vertonen. Het zal duidelijk zijn, dat het hierbij enerzijds gaat om schaduwvormen van *P. judaica* of om vormen op beschutte, stenige en stikstofrijke standplaatsen van deze soort, die een convergentie vertonen met *P. officinalis*: lange, min of meer rechtopstaande en weinig vertakte stengels met relatief grote en dunne bladen. Anderzijds kunnen vormen van *P. officinalis* op muren een convergentie met *P. judaica* vertonen: korte, liggende of opstijgende en vrij sterk vertakte stengels met relatief kleine, stevige, vrij sterk behaarde bladen. In beide gevallen treden zulke standplaatsmodificaties op in de onmiddellijke nabijheid van rijk ontwikkelde en „typische” standplaatsen. Overgebracht in de proeftuin verloren zij hun tijdelijk verworven, nieuwe eigenschappen snel. Beide soorten werden gekweekt op enigszins beschutte, matig stikstofrijke grond en behielden hier, behalve hun soortspecifieke konstante kenmerken, ook hun habituskenmerken, al toonde *P. judaica* enige „overgangen” naar *P. officinalis*.

Verspreiding.

Verskillende auteurs, o.m. KIRCHNER, c.s. (15), hebben het vermoeden uitgesproken, dat *P. judaica* door mieren zou worden verspreid. SERNANDER (31) noemt *P. officinalis* anemochoor, maar vermeldt ook myrmecochorie en veronderstelt dat de mieren afkomen op de reuk van olie, die zich onder de zaadhuid bevindt. Het is niet zeker of zijn waarnemingen betrekking hebben op *P. judaica*. Bij deze soort komt myrmecochorie inderdaad zeer veel voor, zoals door ons op diverse plaatsen kon worden waargenomen.

Het verspreidingsgebied van het geslacht *Parietaria* omvat vooral de gematigde en subtropische gebieden van de beide halfronden; een enkele maal bereikt het areaal de tropen.

Volgens de meeste auteurs zouden beide soorten tot het mediterrane element behoren. HEGI (9) geeft als areaal van *P. officinalis* het Middellandse Zee-gebied en zegt verder, dat zij in Midden-Europa noordwaarts tot België, Holland, Denemarken, alsook in Z.-Zweden is ingeburgerd. Deze soort zou in de Romeinse tijd zijn ingevoerd in Midden- en W.-Europa en zich vanuit Romeinse nederzettingen hebben verspreid. SCHARFETTER (28) noemt de soort ten noorden van de Alpen alleen in de Rijnvlakte en in warme delen van Zwitserland, Oostenrijk en Moravië waarschijnlijk inheems.

Er moet bij deze opvattingen over het areaal stellig in aanmerking worden genomen, dat *P. judaica* door vele botanici werd aangezien voor een vorm van of werd verward met *P. officinalis*. Uit het herbarium-onderzoek blijkt namelijk, dat *P. officinalis* geens-

<i>Groningen</i>				
Groningen	ruderaal terrein; Sterrebos	R	1854	1966 C
Ter Apel	kloostertuin	S	1963 S	1966 C
<i>Overijssel</i>				
Schokland	—	FEEKES (5)	1940 L	—
<i>Gelderland</i>				
Arnhem	Openluchtmuseum	C	1964 C	—
Elterberg	bij muur abdij	R	1833	1962 S
Harderwijk	langs wegen	R	ca. 1830	—
Leeuwen	in tuin (aangeplant?)	R	1925	—
Wageningen	in tuin Landb. hogeschool (spont.?)	S	1963 S	1966 C
Zaltbommel	stadswallen	R	1935	—
<i>Utrecht</i>				
Doorn	onder hout in bos	R	1846 L	—
Utrecht	wallen	R	1846 L	—
<i>Noord-Holland</i>				
Amsterdam	Buitengasthuis en Frankendaal	A	—	1966 C
Bergen	in duinen	R	1937	1955
's-Graveland	onder struiken Gooilust	R	1893	1966 C
Haarlem	onder heg	R	1846	1946
Huizen	onder heg	R	1872	—
Muiderberg	Echomuur	R	1846 L	1860
Santpoort	ruïne Brederode	R	1832	1962 SO
<i>Zuid-Holland</i>				
's-Gravenhage	in verwilderde tuin	R	1953	1966 C
Leiden	bij Morschpoort; vuilnishoop Hortus	R	1835	1940
Naaldwijk	op voorm. Patijnenburg	R	1846 L	—
Noordwijk	kruidenkwekerij	R	—	—
Oegstgeest	onder heg en in bos Endegeest	R	1942	1965 C
Oostvoornie	Mildenburg en langs weg	R	1964 C	1966 C
Voorhout	—	R	1894	—
Warmond	onder heg en langs muur bij ruïne	R	1833	1965
Wassenaar	De Pauw; bij boerderij Raaphorst	R	1846 L	1966
<i>Zeeland</i>				
Vlissingen	—	R	ca. 1830	1897
<i>Noord-Brabant</i>				
Breda	—	Fl. Bat. (7)	1846 L	—
Maarheeze	kerkhof	R	1907 G	1915 O
Oosterhout	ruïne in Slotbosch	R	1842	1874
<i>Limburg</i>				
Afferden	—	Phan. Crypt. (27)	1891 L	—
Gennep	langs muur	R	1891 L	1966 S
Maastricht	aangeplant en verwilderd in tuin	DE WEVER (36)	1943 L	1966 C
Meers	in heg bij Elslo	R	1872	1891 L
Middelbaar	—	R	1938	—
Mook	bij boerderij	R	1923	1930
Weert	adventiefterrein	R	1916	—

Tabel 1. Lijst van groeiplaatsen van *P. officinalis* L. in Nederland.

<i>Overijssel</i>				
Deventer	ruderaal terrein; op muren	R	1849	1966 C
<i>Gelderland</i>				
Arnhem	toren Grote Kerk	R	1842	O
Buren	op stadsmuur en molen	R	1899	1966 C
Doesburg	op kerk	R	—	1966 C
Nijmegen	in boom; op muren	R	1846	1966 S
Tiel	op stadsmuur	R	1836	1964 C
<i>Utrecht</i>				
Amersfoort	op muren	R	ca. 1850	1966
Utrecht	op muren bolwerk Manenburg	R	1822	1858 O
<i>Noord-Holland</i>				
Amsterdam	op muren	R	1858	1899 O
Haarlem	op muren	R	1828 L	—
<i>Zuid-Holland</i>				
Asperen	op kerk	R	1902	1964 S
Capelle a/d IJ.	op walmuur	R	1914 L	1938
Delft	op ruïne oude toren; op muren	R	1822	1877 L
Dordrecht	op Grote Kerk; op muren	R	1832	1965 S
Heenvliet	op ruïne Ravenstein	R	1884	1966 C
Heukelum	op kerk en wal	R	1954	1964 S
Krimpen	op muur	R	1940	—
Leerdam	op muur en poort	R	1833	1966 C
Leiden	op muren	R	1833	1965 X
Maassluis	op dijkmuur	R	1894	1934
Oegstgeest	onder heg	R	1945	1965
Rotterdam	op muur Kralingse Veer	R	1828 L	1966 C
Schoonhoven	op kerk	U	—	O
Vianen	op muur voorm. kasteel Batenstein	R	1966	—
<i>Zeeland</i>				
Goes	op muur	R	1839	—
Middelburg	—	R	1828 L	—
St. Anna t. M.	op kerk	R	1878	1964 S
Sluis	op ruïne De Stenen Beer	R	1921	1966 C
<i>Noord-Brabant</i>				
Bergen op Zoom	op muur	G	1933 G	O
Bokhoven	op ruïne kasteel	R	1932	1964 C
Geertruidenberg	op muren bij kerk	S	1963 S	1965 C
's-Hertogenbosch	op muren	R	1847	1966 S
Heusden	—	SEGAL (30)	1933 L	—
Oosterwijk	in heggen	U	—	O
Woudrichem	op kerk	R	1955	1964 C
<i>Limburg</i>				
Eysden	—	KLOOS (16)	1924 L	—
Gronsveld	aan steile Maasoever	R	1958	—
Maastricht	op muren	R	1943	1966 S
Mook	op muur	U	1924 L	1954 L

Tabel 2. Lijst van groeiplaatsen van *P. judaica* L. in Nederland.

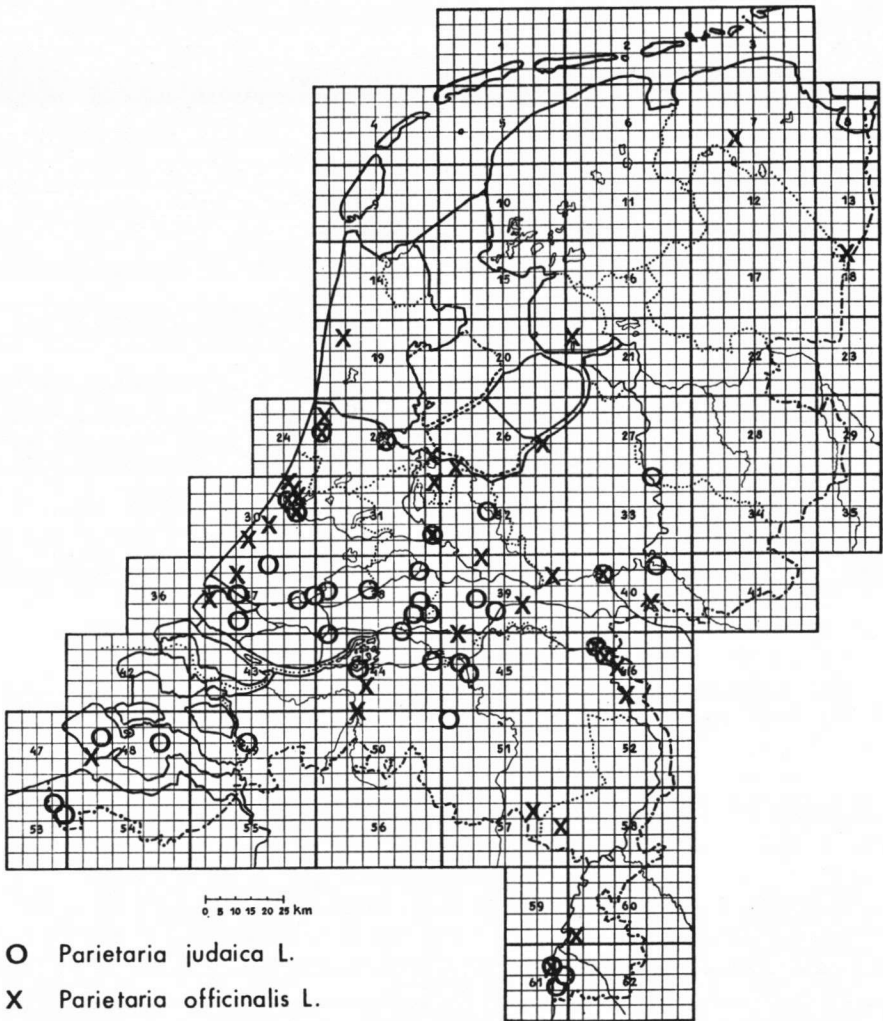

Fig. 1. Verspreiding van *Parietaria judaica* L. en *P. officinalis* L. in Nederland.

zins algemeen is in het mediterrane gebied in tegenstelling tot de daar zeer algemene *P. judaica*. Waarschijnlijk ligt het hoofdverspreidingsgebied van *P. officinalis* in de Donau- en Balkanlanden, waar de soort een bosplant is en vanwaar zij uitstraalt via de rivierdalen naar Midden- en Z.-Europa. Zij ontbreekt in Groot-Brittannië en Ierland.

P. judaica is een mediterraan-atlantische soort. Uit vele gegevens is het duidelijk, dat deze soort in W.- en Midden-Europa zich via de rivierdalen van o.m. de Rhône, de Rijn, de Donau, de Weser en de Elbe en ook langs de Atlantische kust heeft verspreid (SEGAL, 30).

In het licht van deze areaalgegevens zullen wij trachten de verspreiding in Nederland te interpreteren. Daartoe geven wij eerst een overzicht van de uit herbarium- en litera-

tuurgegevens verzamelde vindplaatsen van beide soorten, die zijn opgenomen in *tabel 1* (*P. officinalis*) en *tabel 2* (*P. judaica*). In de eerste kolom is, gerangschikt in alfabetische volgorde binnen de provincie, de vindplaats vermeld; in de tweede kolom wordt een nadere omschrijving van de vindplaats gegeven. De derde kolom geeft de bronvermelding. De vierde en vijfde kolom hebben betrekking op het jaar van de eerste, resp. van de laatste vondst. Is geen nadere aanduiding gegeven, dan zijn deze jaartallen afkomstig van het materiaal in het Rijksherbarium. Indien dit materiaal niet van een datum is voorzien, dan is het jaartal verkregen uit literatuuronderzoek, aangeduid met L. De overige afkortingen in de laatste drie kolommen hebben de volgende betekenis: A = materiaal in het Herbarium Hugo de Vries-laboratorium, Amsterdam; C = gegevens W. A. Luijnenburg; G = materiaal in het Herbarium Botanisch Laboratorium, Groningen; O = thans niet aangetroffen; R = materiaal in het Rijksherbarium (incl. Herb. Kon. Ned. Botanische Ver.), Leiden; S = waarnemingen auteurs; U = materiaal in het Herbarium Botanisch Museum, Utrecht; X = mondelinge mededelingen.

In *tabel 1* zijn de volgende vindplaatsen niet opgenomen: Kampen (VAN SOEST, 32), Zwolle (BRUMAN, 2) en Arnhem, Nijmegen, Tiel, Zutphen, Alkmaar en Leerdam (HEUKELS, 10), omdat niet met zekerheid kon worden vastgesteld op welke soort de opgaven betrekking hebben. Om dezelfde reden is in *tabel 2* niet opgenomen de vindplaats Gorkum (vermeld op een etiket, samen met enkele andere vindplaatsen, in het Herbarium Heukels).

In *fig. 1* zijn de gegevens van beide tabellen verwerkt in een verspreidingskaartje. Hieruit blijkt, dat *P. judaica* vooral voorkomt in het Fluviatiele district. Dit sluit aan bij wat eerder is gezegd over het areaal van de soort.

Anders ligt de zaak bij *P. officinalis*. Ook deze komt in het Fluviatiele district voor, maar is daartoe allerm minst beperkt. Veeleer moet worden aangenomen, dat zij wordt aangetroffen op plaatsen, waar kastelen, kloosters, grote buitens of kruidentuinen zijn geweest. De soort is vaak gevonden op of nabij dergelijke historische plaatsen: Ter Apel, Elterberg¹⁾, Wageningen, 's-Graveland, Santpoort, Naaldwijk, Oostvoorne, Warmond, Wassenaar, Oosterhout, Gennep. Het is aannemelijk, dat juist de grootbladige *P. officinalis* in vroegere tijden werd gekweekt, omdat men het blad gebruikte voor het reinigen van metalen en glazen voorwerpen. De overwegend kleine bladen van *P. judaica* kunnen hiervoor beslist onbruikbaar worden geacht. Ook moet vooral het blad van *P. officinalis* reeds in de Griekse tijd voor genezing zijn aangewend (DODOENS, 4). De enige reden, waarom ook *P. judaica* in de omgeving van kastelen en buitens zou zijn gekweekt, zou moeten worden gevonden in de betekenis van *Parietaria* als rookplant. TEIRLINCK (34) noemt echter nadrukkelijk *P. officinalis* in zijn reeks van rookplanten, die in de nacht voor Thomas-, Kerst-, Nieuwjaars- en Driekoningendag werden verbrand, zodat de rook de duivels, heksen en spoken kon verdrijven. Wij menen te mogen concluderen, dat *P. officinalis* niet een autochthone, maar een gekweekte soort is, die zich — met moeite — spontaan heeft verspreid.

Bij *P. judaica* sluit de verspreiding in Nederland volkomen aan bij het areaal in andere delen van Europa, zoals o.m. blijkt uit verspreidingsgegevens in België (LAWALRÉE, 17), Duitsland (KIRCHNER, c.s., 15) en Groot-Brittannië (CLAPHAM, c.s., 3). Hier hebben

¹⁾ thans Duitsland.

wij zeker te maken met een inheemse soort, ook al zal deze in het laatste millennium zijn areaal secundair hebben uitgebreid vanuit oorspronkelijke rotsvegetaties naar de door de mens gebouwde en door de elementen aangetaste muren.

N a s c h r i f t.

Na het gereedkomen van dit artikel bleek, dat C. C. TOWNSEND (Kew) een publicatie heeft voorbereid, die onder de titel „*Parietaria officinalis* L. and *P. judaica* L. (*Urticaceae*)” binnenkort zal worden opgenomen in het tijdschrift *Watsonia*. Bij de bewerking van de *Urticaceae* voor de Flora of Iraq, waarvoor hij veel materiaal van *P. judaica* uit ZW.-Azië heeft bestudeerd, kwam ook Townsend tot de conclusie, dat de namen van de Europese *Parietaria*'s moeten luiden *P. officinalis* L. en *P. judaica* L.

J. M.

L i t e r a t u u r

1. P. ASCHERSON & P. GRAEBNER, Synopsis der Mitteleuropäischen Flora IV. Leipzig, 1911.
2. H. BRUMAN, Index stirpium quae prope Zuollam in Transisalaniam nascuntur. Zuollae, 1662. In N.K.A. II, 3, 1881, p. 368—398.
3. A. R. CLAPHAM, T. G. TUTIN & E. F. WARBURG, Flora of the British Isles, ed. 2. Cambridge, 1962.
4. R. DODOENS, Cruydt-boeck. Leiden, 1608.
5. W. FEEKES, De Flora van Schokland en Urk. N.K.A. 52, 1942, p. 79—112.
6. Flora Batava V. Amsterdam, 1828.
7. — IX. Amsterdam, 1846.
8. G. HEGI, Illustrierte Flora von Mittel-Europa, III. München, 1910.
9. —, Illustrierte Flora von Mittel-Europa, ed. 2, III, 1. München, 1957.
10. H. HEUKELS, Tot dusverre bekende groeiplaatsen der tot de bijgenoemde familiën behorende planten. D. L. N. 4, 1899, p. 251—254.
11. N. HYLANDER, Nomenklatorische und systematische Studien über nordische Gefässpflanzen. Uppsala Univ. Årsskr. 1945 (7), p. 126.
12. L. INGERSLEV, *Parietaria ramiflora*. Flora og Fauna 68 (2), 1962, p. 96.
13. E. JANCHEN, Beiträge zur Benennung, Verbreitung und Anordnung der Farn- und Blütenpflanzen Österreichs IV. Phytion 5 (1—2), 1953, p. 55—106.
14. A. V. JARMOLENKO, An attempt at the construction of a system of the genus *Parietaria* and related forms. Acta Inst. Bot. Nom. V. L. Kom. Acad. Sci. U.R.S.S. I (5), 1941, p. 319—330.
15. O. VON KIRCHNER, E. LOEW, W. WANGERIN & C. SCHRÖTER, Lebensgeschichte der Blütenpflanzen Mitteleuropas II, 1, p. 910—951. Stuttgart, 1935.
16. A. W. KLOOS, Verslag der Excursie, gehouden te Eysden. N.K.A. 1924 (1925), p. 29.
17. A. LAWALRÉE, Flore générale de Belgique I (1), p. 149—152. Bruxelles, 1952.
18. C. LINNAEUS, Species Plantarum, 1753, p. 1052.
19. —, Species Plantarum, ed. 2, 1763, p. 1492.
20. B. MALENDE, Die Verbreitung des Aufrechten Glaskrautes (*P. officinalis* L.) am unteren Main. Hess. Flor. Briefe 9 (97), 1960, p. 3—4.
21. J. MENNEMA & S. SEGAL, Het geslacht *Parietaria* L. in Nederland, 1. *Gorteria* 3 (7), 1967, p. 96—102.
22. F. C. MERTENS & W. D. J. KOCH, Deutschlands Flora I. Frankfurt am Main, 1823.
23. C. MOENCH, Methodus plantarum Horti Botanici et Agri Marburgensis, 1794, p. 327.
24. J. PACLT, Über die Identität von *Parietaria ramiflora* Moench mit *Parietaria erecta* Mertens & Koch (= *P. officinalis* L.). Phytion 4 (1—3), 1952, p. 46—50.
25. —, Nachtrag zu meiner *Parietaria*-Studie. Phytion 5 (3), 1954, p. 242—246.
26. —, Über die Variabilität von *Parietaria officinalis*. Phytion 8 (1—2), 1959, p. 171—174.
27. Phanerogamae et Cryptogamae Vasculares, waargenomen in de provincie Limburg. N.K.A. II, 5, 1887, p. 1—36.
28. R. SCHARFETTER, Biographien von Pflanzensippen. Wien, 1953.

29. H. SCHOLZ, *Parietaria erecta* Mertens & Koch und *Parietaria ramiflora* Moench. *Phyton* 6 (1—2), 1955, p. 31—32.
30. S. SEGAL, De floristiek van oude muren. *Gorterica* 1 (7), 1962, p. 71—74.
31. R. SERNANDER, Entwurf einer Monographie der europäischen Myrmekochoren. *Kungl. Svenska Vetensk. Handl.* 41 (7), 1906.
32. J. L. VAN SOEST, De flora van de IJseldelta. *N.K.A.* 43, 1933, p. 452.
33. B. J. STRAND, *Flora Palaestina*. Uppsala, 1756. In *Linnaeus, Amoenitates Academicæ IV*, 1759, p. 443—467.
34. I. TEIRLINCX, *Flora diabolica*. Antwerpen, 1924.
35. H. A. WEDDELL, Monographie de la famille des Urticées. *Arch. du Mus. d'Hist. Nat. Paris IX*, 1857.
36. A. DE WEVER, Naar de Maasstreek IV. *Nat. Maandbl. Limb.* 32, 1943, p. 86—88.

Summary

The genus *Parietaria* L. in the Netherlands, 1 & 2.

A study of herbarium specimens and of living plants of both species of *Parietaria* occurring in the Netherlands permits the following conclusions:

1. Both species can not possibly be conspecific on account of the constant differences in the morphology of the inflorescence, in the chromosome number, and in their periodicity, ecology and distributional areas.
2. The binomial *Parietaria judaica* L. 1756 has priority over the name *P. diffusa* proposed by Mertens & Koch in 1823, and the illegitimate name *P. ramiflora* Moench 1794.
3. The two species can be distinguished as follows:

P. officinalis L., *Sp. Pl.*, 1753, p. 1052.

Syn.: *P. erecta* Mert. & Koch 1823; *P. officinalis* L. var. *erecta* (Mert. & Koch) Weddell 1857; *P. officinalis* L. subsp. *erecta* (Mert. & Koch) Béguinot 1908.

Stem usually erect, branched or unbranched, (20—) 50—70 (—160) cm tall, 3—6 mm in diam., as a rule scantily pubescent, green or faintly erubescens, hollow; in the autumn with red hibernation buds. **Leaves** comparatively large, (5—) 8—12 (—20) cm long, ovate-oblong, often long-acuminate; the blades from about 3 to about 5 times as long as the petiole. **Inflorescences** almost invariably multiflorous, forming dense clusters of flowers. **Bracts** of the flowers of the cinnate portions of the cymes free at the base. **Perigone** after anthesis not or hardly accrescent, 2 mm long, closed around the 1,5 mm long nutlet. **Haploid chromosome number**: $n = 7$.

P. judaica L., *Fl. Palaest.*, 1756, p. 466.

Syn.: *P. ramiflora* Moench 1794, nom. illeg.; *P. diffusa* Mert. & Koch 1823; *P. officinalis* L. var. *diffusa* (Mert. & Koch) Weddell 1857; *P. officinalis* L. var. *ramiflora* (Moench) Aschers. & Graebn. 1911; *P. officinalis* sensu Jarmolenko 1941, non L.

Stem usually ascending or prostrate, frequently ramified, (3—) 20—40 (—110) cm long, 2—3 mm in diam., usually densely pubescent, dark red, pithy; not forming hibernation buds (in springtime new shoots are produced from the rhizome). **Leaves** comparatively small, (1—) 4 (—6) cm long, ovate, often shortly acuminate; the blades from about 2 to about 3 times as long as the petiole. **Inflorescences** usually pauciflorous, forming small lax clusters. **Bracts** of the flowers of the cinnate portions of the cymes connate at the base. **Perigone** manifestly accrescent after anthesis, 3 mm long, slit open; nutlet 1 mm long. **Haploid chromosome number**: $n = 13$.

4. It seems highly probable that a tetraploid form of *P. officinalis* or a closely allied taxon must have been one of the parent forms when the taxon *P. judaica* originated.
5. *P. judaica* exhibits a marked preference to walls as a habitat, whereas *P. officinalis* prefers growing under shrubs or in other sheltered (and often ruderal) sites.
6. Of the two, only *P. judaica* is a species of mediterranean-atlantic distribution; the principal area of distribution of *P. officinalis* lies presumably in the Danube countries of central Europe and in the Balkans.
7. *P. judaica* may be considered to be truly native in this country in the so-called Fluviatile District, but *P. officinalis* is probably an escape from cultivation.